

รูปแบบและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานในอำเภอชุมพลบุรี

6.1 รูปการตั้งถิ่นฐานในอำเภอชุมพลบุรี

6.1.1 ด้านกายภาพ

สภาพภูมิประเทศของอำเภอชุมพลบุรี มีลักษณะหลังเก่าบริเวณตอนกลางของพื้นที่จะเป็นคอนลาดต่ำลงสู่ลำน้ำทั้งสองข้าง คือลำพลพลาและแม่น้ำมูล ค่าความต่างระดับตลอดทั้งพื้นที่ประมาณ 10-12 เมตร บริเวณที่เป็นที่ดอนได้แก่ บริเวณพื้นที่ตำบลหนองไผ่และตำบลศรีณรงค์ บริเวณที่เป็นที่ค่อนข้างลุ่มต่ำ ได้แก่ บริเวณตำบลชะวิกและเมืองบัว

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในอำเภอชุมพลบุรี จะอาศัยบริเวณที่เป็นเนินดิน หรือตะกอนทรายที่ทับถมกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปทั้งอำเภอ ลักษณะเนินดินที่เป็นที่ตั้งบ้านเรือนนี้ จะมีรูปร่างคล้าย ๆ หลังเต่า ความสูงประมาณ 10-15 เมตร จากระดับดินเดิม ขนาดเนื้อที่ตั้งแต่ประมาณ 80-800 ไร่ จำนวนครัวเรือนตั้งแต่ 15-600 ครัวเรือน ทั้งนี้ล้วนแต่ประวัติความเป็นมาของชุมชนนั้น ๆ กล่าวคือ ถ้าหากชุมชนนั้น ๆ เป็นชุมชนเก่าแก่ จะมีขนาดใหญ่ เนื้อที่ตั้งแต่ 500-800 ไร่ จำนวนครัวเรือนตั้งแต่ 150-500 ครัวเรือน และชุมชนดังกล่าวจะเป็นชุมชนหลักของแต่ละตำบลด้วย (ชุมชนกลุ่ม ก-ข) ถ้าเป็นชุมชนใหม่จะมีขนาดเนื้อที่น้อยจำนวนครัวเรือนประมาณ 15-50 ครัวเรือน จะเป็นชุมชนในกลุ่ม ง-จ.

6.1.2 ด้านเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวบ้านในอำเภอชุมพลบุรี คือ การทำนาโดยเฉพาะการปลูกข้าวหอมมะลิ ซึ่งปลูกกันมากที่สุดในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ทั้งนี้ผลผลิตจะได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและปริมาณน้ำในแม่น้ำมูล จะเป็นตัวกำหนดเมื่อสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวในแต่ละปี ชาวบ้านจะว่างงานตลอดปี แรงงานวัยรุ่นส่วนหนึ่งจะเดินทางสู่กรุงเทพฯ เพื่อไปทำงานรับจ้าง อาชีพรองของชาวบ้านในอำเภอชุมพลบุรี ได้แก่ การทำเกลือสินเธาว์ ซึ่งได้มีการผลิตมาตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ เพื่อจำหน่ายแก่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้น้ำแลกเปลี่ยนสิ่งของทั้งของกินของใช้มากกว่าการ

ซื้อขาย ซึ่งการผลิตเกลือได้หยุดชะงักลงเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากถูกเกลือทะเลตีตลาด และต้นทุนสูง แต่ก็ยังคงมีการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน

ตำบลที่เศรษฐกิจโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ดี ได้แก่ ตำบลไพรขลา ตำบลชุมพลบุรี และตำบลยะวีก อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ได้แก่ ตำบลเมืองบัว ตำบลสระซุด ตำบลที่เศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ได้แก่ ตำบลศรีณรงค์และตำบลนาหนองไผ่ โดยเฉพาะตำบลหนองไผ่เศรษฐกิจต่ำที่สุดของตำบล รายได้เฉลี่ยตัวครัวเรือนในอำเภอชุมพลบุรีประมาณ 2,071 บาทต่อครัวเรือน หรือ 415 บาทต่อประชากร

6.1.3 ด้านสังคม

ลักษณะของสังคมในอำเภอชุมพลบุรียังคงเป็นลักษณะสังคมชนบท ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่รวมยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำประมาณ 86 คนต่อตารางกิโลเมตร แต่ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่เงินที่ตั้งบ้านเรือน เริ่มหนาแน่นเมื่อชุมชนเก่ามีความหนาแน่นเมื่อใดก็จะมี การอพยพไปตั้งบ้านเรือนใหม่ ซึ่งจะอยู่ไม่ไกลจากเงินเก่ามากนัก ลักษณะการอพยพจะเป็นลักษณะ เช่นนี้เรื่อย ๆ มา การตั้งถิ่นฐานในสมัยแรกจะอยู่ในบริเวณที่ทำมาหากินของแต่ละคน การจับจองที่ดินจะกระทำเฉพาะเท่าที่ตนเองสามารถบุกเบิกได้เท่านั้น เมื่อมีการแต่งงานครั้งใด มักจะนิยม ออกไปก่อสร้างบ้านเรือนใหม่ อาจจะเป็นบริเวณเงินเดิมเดิม หรือเงินดินใหม่ทั้งนี้แล้วแต่สภาพของ ที่จะก่อสร้าง ถ้าเป็นการออกไปสร้างที่แห่งใหม่ก็จะชักชวนญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านออกไปอยู่ด้วยกัน

ประเพณีวัฒนธรรมของชาวอำเภอชุมพลบุรีเป็นการผสมผสานระหว่างของลาว และเขมร ภาษาท้องถิ่นในอำเภอชุมพลบุรีแยกได้ดังนี้ ภาษาลาวประมาณ ร้อยละ 65 ภาษาเขมร ประมาณ ร้อยละ 30 ภาษาส่วยและภาษาชะวีก ประมาณ ร้อยละ 5 และบางคนอาจจะพูดได้ 2-3 ภาษา

6.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

6.2.1 สภาพภูมิประเทศ

ปัจจัยที่ทำให้การตั้งถิ่นฐานในอำเภอชุมพลบุรีไม่เหมือนกับการตั้งถิ่นฐานทั่ว ๆ ไปนั้น สาเหตุใหญ่เนื่องมาจากสภาพพื้นที่ค่อนข้างราบเรียบ และมีแม่น้ำล้อมรอบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ แม่น้ำมูล ลำปาวปลา ลำน้ำชี ระดับตลิ่ง แอบลุ่มน้ำทั้ง 3 ด้านดังกล่าว มีความสูงต่ำกว่าระดับน้ำ

สูงสุด ดังนั้น เมื่อเกิดอุทกภัยครั้งใดจะกินเป็นบริเวณกว้าง การตั้งถิ่นฐานจึงจำเป็นต้องเลือกตั้งบริเวณที่เป็นเนินดิน เพื่อให้พ้นจากการถูกน้ำท่วม

อีกปัจจัยหนึ่ง คือ ลักษณะชั้นใต้ดินจะเป็นชั้นหินเกลือและชั้นเกลือบาดาลอยู่ที่ระดับความลึกจากผิวดินตั้งแต่ 550-600 ฟุต มีความหนาแน่นตั้งแต่ 1 เซนติเมตร-300 ฟุต ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อแหล่งน้ำใต้ดินเป็นอย่างมาก โดยเกลือเหล่านี้จะซึมผ่านขึ้นมาบนผิวดิน ทำให้เกิดสภาพดินเค็มเป็นอุปสรรคต่อการเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง และอีกประการหนึ่ง คือ ทำให้ขาดแคลนน้ำเพื่อการบริโภค ทั้งของคนและสัตว์ด้วย

6.2.2 ที่ดินทำกิน

ในสมัยแรก ๆ ที่ผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอชุมพลบุรี ชาวบ้านจะเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเรือน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากที่ดินหรือที่นาของตนเองมากนัก ทั้งนี้จะเนื่องมาจากในสมัยก่อน ๆ นั้น การคมนาคม การขนส่ง ยังต้องอาศัยแรงงานสัตว์เป็นหลัก การเดินทางไม่สะดวก จึงจำเป็นต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กับที่ทำกิน แต่ในปัจจุบันที่ดินเริ่มหายากเนื่องจากชาวบ้านเพิ่มจำนวนมากขึ้น ประกอบกับเศรษฐกิจหรือการทำงานไม่ได้ผล ชาวนาที่เป็นหนี้สินไม่สามารถชำระหนี้ได้ ลงท้ายก็ต้องขายที่ดินให้แก่นายทุน ซึ่งทำให้ชาวนาต้องกลายเป็นผู้เช่าที่ดิน ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น นอกจากนั้นบางคนเหลือที่ดินทำกินโดยเฉลี่ยประมาณ 1-5 ไร่ ซึ่งไม่พอแก่การครองชีพเลย เนื่องจากผลผลิตต่ำ ด้วยเหตุผลนี้เองทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จึงได้เข้าไปดำเนินการปฏิรูปที่ดิน ซึ่งประกาศเป็นเขตปฏิรูปทั้งอำเภอ ยกเว้นตำบลชุมพลบุรี โดยจัดแบ่งได้ครอบครัวละประมาณ 25-28 ไร่ การดำเนินการของสำนักงานปฏิรูปที่ดินไม่ได้ยึดถือว่าผู้ใดอาศัยอยู่ที่ใดเป็นหลัก ใช้วิธีการจับสลากเข้าทำกิน ผลปรากฏว่า บางคนจับสลากที่ดินซึ่งอยู่อีกตำบลหนึ่ง ทำให้มีการอพยพไปตามที่ทำกินของตนเอง ในบางคนที่ที่ดินทำกินที่อยู่ ในเส้นทางคมนาคมสะดวกก็ยังคงอาศัยอยู่ที่เดิม

6.2.3 การคมนาคม

ช่วงก่อน 30 ปีที่ผ่านมา การเดินทางในอำเภอชุมพลบุรีอาศัยทางเกวียนทั้งหมด ในฤดูฝนใช้เรือเป็นพาหนะยังไม่มีถนนใด ๆ ตัดผ่านเลย การเดินทางระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน หมู่บ้านกับอำเภอ หรือระหว่างอำเภอกับจังหวัดจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ต่อมาได้มีการตัดถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 และ 219 แล้วจึงมีการตัดถนนทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2081 เมื่อประมาณปี 2515 ซึ่งเส้นทางดังกล่าวผ่านตอนกลางของอำเภอเชื่อมระหว่างด้านตะวันตกกับตะวันออก บรรเทาความเดือดร้อนลงไปได้อย่างมาก ต่อมาทางสำนักงานเร่งรัดพัฒนา

ชนบทได้เข้าไปทำการก่อสร้างถนนลูกรัง เพื่อเชื่อมการสัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน ซึ่งสามารถใช้ได้ตลอดปี เป็นที่น่าสังเกตกล่าวคือ การคมนาคมไม่มีบทบาทต่อการตั้งถิ่นฐานเท่าใดนัก สภาพถนนปรากฏขึ้นในภายหลังการตั้งถิ่นฐานทั้งสิ้น และถึงแม้จะมีการก่อสร้างถนนไปหลาย ๆ เส้นทางแล้วก็ตาม ชาวบ้านไม่สามารถเกาะติดบริเวณสองข้างทางได้ ทั้งนี้เนื่องตากั้นที่บริเวณสองข้างทางยังคงมีสภาพน้ำท่วมอยู่ตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ถนนเข้าไปตามหลังการตั้งถิ่นฐานแล้วทั้งสิ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย